

Međunarodni znanstveno-stručni skup

MODELI UPRAVLJANJA PROCESIMA OBNOVE I RAZVOJA POVIJESNIH GRADOVA

Primjer Ivanić-Grada: Mogućnosti revitalizacije i obnove starog Ivanića

Ivanić-Grad, 11. studenoga 2011.

Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova

[Uvod]

Pripremili:

mr.sc. Biserka Dumbović Bilušić, dipl.ing.arh.

Nikša Božić, dipl.ing.arh.

Hrvatska sekcija ECOVAST-a

Ovogodišnji međunarodni znanstveno - stručni skup *Modeli upravljanja procesima obnove i razvoja povijesnih gradova* održava se kao četvrti skup u okviru projekta Hrvatske sekcije ECOVAST-a *Obnova i održivi razvitak malih povijesnih gradova u Hrvatskoj*. Prepoznato je da je baština malih povijesnih gradova, kao dokaz višestoljetne tradicije urbaniteta, važna sastavnica prostornog identiteta Hrvatske, ujedno predstavlja potencijal za razvoj i razvijanje novih kvaliteta života u njima. Dosad su održani međunarodni znanstveno-stručni skupovi u Samoboru (2007.), Mošćenicama (2009.) i Tuheljskim Toplicama (2010.) na kojima su, osim univerzalnih pitanja metoda i pristupa očuvanja i obnove povijesnih gradova i njihove okoline, razmatrana obilježja, vrijednosti i problemi u svakom od specifičnih područja. Partnerski pristup u organizaciji i provođenju te zaključci navedenih skupova, platforma su za nastavak djelovanja i nove aktivnosti.

ECOVAST HRVATSKA SEKCIJA

Podnaslov ovogodišnjeg skupa - *Primjer Ivanić-Grada: mogućnosti revitalizacije i obnove starog Ivanića* proizlazi iz suradnje Hrvatske sekcije ECOVAST-a s lokalnom udrugom *Prijatelji baštine – Amici hereditatis* iz Ivanić-Grada. Udruga Prijatelji baštine već niz godina u Ivanić-Gradu provodi brojne aktivnosti s ciljem prepoznavanja vrijednosti lokalnog kulturnog naslijeđa, njegove zaštite i kreativnog korištenja u suvremenom životu Ivanić-Grada te u promišljanju budućeg razvoja. Na ovogodišnjem je skupu, uz opće teme zaštite i obnove povijesnih gradova, poseban naglasak stavljen na lokalne teme Ivanića i ivanićgradskog kraja, čemu je posvećen i poseban dio konferencije.

Polazišta

Promjene u gospodarstvu, suvremeni način stanovanja, rada i prometa te promjene u demografskoj strukturi stanovništva, rezultiraju promjenama u povijesnim gradovima te zahtijevaju nove, aktivne politike i strategije za njihovo očuvanje, obnovu i održivi razvoj. Obnova povijesnih naselja postaje jedan od najzahtjevnijih zadataka prostornog uređenja i politike upravljanja gradovima. U posljednjim su desetljećima u Hrvatskoj sve izraženije posljedice napuštanja i zanemarivanja povijesnih ambijenata i usmjeravanje razvoja novoj gradnji i širenju naselja. *Stari Ivanić*, povijesna jezgra današnjeg Ivanić-Grada, paradigmatički je primjer takvog stanja, nestalih tradicionalnih obrta, zapuštenih zgrada u kojima žive i o njima brinu stanovnici, uglavnom starije životne dobi, bez strateškog i planskog pristupa njegovoj obnovi. Osim vrednovane baštine povijesne jezgre grada vezane uz funkcije srednjovjekovnog trgovišta, a potom i fortifikacije iz razdoblja protuturske obrane, važnu ulogu ima i industrijska baština nastala na nalazištima nafte. Valorizacija svih vrsta i slojeva baštine grada i njegove okoline s kojom je povezana prostornim i funkcionalnim vezama, predstavlja polaznu točku za prepoznavanje potencijala i zaliha za oblikovanje plana obnove.

Mnoge povijesne jezgre gradova gube svoju privlačnost jer ne zadovoljavaju zahtjeve današnjeg života, bez vizije i planova za cjelovitu obnovu koja bi ih ponovno učinila privlačnima. Često ne prepoznaju svoje potencijale, niti ih dovoljno koriste za unapređenje kvalitete života i moguće gospodarsko korištenje. Dosadašnje provođenje zaštite povijesnih cjelina često se razmatra odvojeno od promišljanja njihove budućnosti, što rezultira nefleksibilnim uvjetima korištenja. Mjere zaštite, očuvanja i obnove u okviru sadašnjih urbanističkih planova ne prate odgovarajući planovi i programi upravljanja i financiranja, kao temeljni preduvjeti za uspješnu provedbu procesa obnove. Povijesne jezgre postupno gube stanovnike, naročito mlađe, a time i važnu ulogu stanovanja, ali i svoju tradicionalnu

gospodarsku osnovu (obrtne i ostale djelatnosti). Istovremeno se, osobito u priobalju, pridaje veliko značenje turističkoj djelatnosti, često bez kritičkog promišljanja o svim posljedicama koje iz toga proizlaze. Osim nedostatka planskog pristupa obnovi i revitalizaciji, veliki problem je iznalaženje sredstava (javnih i privatnih) potrebnih za održavanje i obnovu povijesnih zgrada i prostora. Neriješeni vlasnički i imovinski odnosi velika su prepreka za provođenje mogućih programa i projekata obnove. Također izostaju potpore i stimulacije vlasnicima povijesnih zgrada, ali i jačanje ukupne svijesti o značaju i vrijednostima baštine i kao društvenog kapitala. Povijesnim gradovima potrebni su planovi i programi obnove koji će rezultirati zaštitom povijesnih struktura te omogućiti gospodarski održiv razvoj.

Povijesne jezgre gradova i ostala povijesna naselja zahtijevaju posebne metode i alate za zaštitu i obnovu, što treba biti uključeno u strateško planiranje sveukupnog razvoja te u prostorno i urbanističko uređenje. Neizostavno je u proces planiranja urbane obnove i revitalizacije, osim stručnjaka različitih disciplina, aktivno uključiti lokalnu zajednicu: stanovnike, gospodarstvenike i javnu upravu. Urbana obnova je postala jedan od najvažnijih strateških ciljeva međunarodne prostorne politike s kojom države, regije i gradovi nastoje rješavati probleme prostornog razvoja.

Ciljevi skupa

Cilj ovoga znanstveno-stručnog skupa jest pokrenuti sustavnu skrb o povijesnim gradovima, važnim nositeljima prostornog identiteta Hrvatske, kroz izradu i donošenje jasne strategiju njihove obnove: od lokalne, županijske do državne razine. Poticanje znanstvenih i stručnih istraživanja, otvaranje rasprava svih uključenih i zainteresiranih: stanovnika, lokalne samouprave, upravnih tijela, znanstvenika i stručnjaka različitih disciplina, čiji se interesi susreću na složenom prostoru povijesnog grada, ima za cilj formiranje zajedničkih stavova o metodama i aktivnostima kojima bi se zaustavilo propadanje, potaknula obnova i poboljšao život u malim povijesnim gradovima. Skup se nadovezuje na prethodne skupove u organizaciji Hrvatske sekcije ECOVAST-a (Samobor 2007., Mošćenice 2009., Tuheljske Toplice 2010.), s tim da je, u širokom rasponu tema vezanih uz obnovu i razvoj novog života malih povijesnih gradova, težište usmjereno na modele planiranja i upravljanja obnovom.

Znanstveno-stručni skup otvorio je široki raspon tema vezanih uz proces planiranja obnove malog povijesnog grada: od istraživanja povijesnih, materijalnih i nematerijalnih struktura i obilježja te njegovih potencijala sa stanovišta različitih disciplina i aspekata: kulturnog, povijesnog, urbanističkog, arhitektonskog, sociološkog, ekonomskog, demografskog i sl.; teoretskih i metodskih pristupa vrednovanju, zaštiti i planiranju povijesnih urbanih i ruralnih

cjelina; partnerstva i suradnje stanovnika, vlasnika, gospodarstvenika, javne uprave, udruga civilnog društva itd.; planova i programa revitalizacije te upravljanja povezivanjem sadržaja, kao što su poljoprivreda, zanatstvo, industrija, turizam, kultura i sl.; do iskustava u urbanoj obnovi, koji uključuju domaće i međunarodne primjere modela reurbanizacije povijesnih gradova.

Tematski okvir skupa

Široki tematski opseg problema upravljanja procesima obnove i razvoja malih povijesnih gradova inicijalno je sudionicima skupa postavio doljenavedena pitanja, ali je dao i mogućnost za otvaranje novih. Pitanja su:

- Koje su vrijednosti povijesne jezgre i graditeljskog naslijeđa iz raznih povijesnih razdoblja? (istraživanja)
- Kakav je značaj baštine povijesnih gradova i kome je to važno? (interesenti)
- Kakvo je stvarno stanje - snage, slabosti, prijetnje i mogućnosti? (postojeći planovi, projekti, programi, sustav zaštite i odnos prema baštini, vlasništvo, namjena zemljišta i građevina, korištenje, upravljanje, mogućnosti ulaganja...)
- Koje su aktualne metode upravljanja planiranjem i situacijom? (politika, administracija, zakoni, financije, procedure....)
- Koji su novi zahtjevi u odnosu na ograničenja povijesne jezgre? (infrastruktura, promet..)
- Što se želi postići u kratkom, srednjem i dugom vremenskom roku? (vizija, opći plan)
- Što su javni i privatni interesi u procesima obnove i razvoja?
- Koji su načini i metode provođenja obnove? (sustavi upravljanja, planiranja, financiranja te zakonodavni okviri)
- Kakav je ekonomski interes i kako osigurati sredstva?
- Kakva je uloga stanovnika i korisnika prostora?
- Primjer Ivanić-Grada: analiza dosadašnjih rezultata i problemi u revitalizaciji povijesnoga gradskog središta?

Teme skupa

Unatoč finacijsko-recesijskim problemima, ovaj međunarodni skup je, okupljanjem 35 stručnjaka i znanstvenika iz zemlje i inozemstva s ukupno 23 rada, pokazao da postoji široki interes i potreba za djelovanjem na području urbane obnove jer osjetljive graditeljske

strukture povijesnih gradova, bez odgovarajućeg održavanja i obnove, mijenjaju svoje karakteristike ili nepovratno nestaju. Okupljeni su sudionici iz brojnih akademskih i stručnih disciplina: arhitekti, sociolozi, planeri (urbanisti), konzervatori, ekonomisti, geografi te stručnjaci iz područja etnologije, povijesti umjetnosti i turizma. Autori su u svojim radovima upozorili na važnost malih gradova (koji su u Hrvatskoj i Europi uglavnom i povijesni gradovi) već zbog same činjenice da u njima živi znatan dio ukupne populacije pojedine regije ili države, kao i zbog važne uloge koju mali gradovi imaju u odnosu na ruralne prostore koji ih okružuju.

Kroz opće teoretske modele koji su razvijeni u recentnim europskim istraživačkim projektima predstavljena su međunarodna iskustva na temama urbane obnove. U svom izlaganju prof. **Fister** predstavlja osnovna polazišta za masterplanove reurbanizacije povijesnih cjelina. Model je rezultat projekta Re Urban Mobil (razvijenog na primjerima gradova Bologna, Leipzig, Leon i Ljubljana) koji se poklapa s aktualnim zalaganjima za uvođenjem posebnog tipa urbanističko-konzervatorskog dokumenta, zajedno s planom upravljanja, i u hrvatsku planersku praksu. Različiti modeli revitalizacije malih gradova u radu Tihane **Stepinac Fabijanić** razmatraju se kroz usporedbu primjera obnove malih gradova u Hrvatskoj (Samobor, Lovran, Omišalj, Delnice) i Europi (Luneburg, Witstock, Eisenstadt i Pamukkala). Zanimljiva su i iskustva s juga Engleske, predstavljena u radu Valerie **Carter**; putem različitih razvojnih agencija upravlja se projektima koji su usmjereni na obnovu ekonomske osnove povijesnih gradova koja postaje njihov razvojni katalizator (u Hrvatskoj smo svjedoci da se u puno primjera sredstva troše na građevinsku obnovu bez promišljanja budućih održivih namjena ili katalizatorskog učinka obnovljene građevine na povijesnu cjelinu u kojoj se nalazi.)

Znatan broj autora obrađivao je teme skupa kroz ilustrativne primjere obnova povijesnih gradova u Hrvatskoj. Na primjeru grada Samobora, autorice **Krezić i Dumbović Bilušić** ilustrirale su kako pokrivenosti prostora planskom dokumentacijom svih zakonom propisanih razina ne rezultira nužno i željenim stanjem u prostoru. Nažalost, vrlo često nedostaje njihova realizacija, sve ostaje na planovima, iako bi oni trebali biti tek dio sveobuhvatnog programa urbane obnove. Osnivanjem trgovačkog društva koje ima temeljnu zadaću poticanja poduzetništva te stvaranja odgovarajućih uvjeta za razvoj poduzetničke djelatnosti na području grada, Samobor je napravio i korak dalje, na tragu već iskušanih modela u Europi. Korištenje sredstava iz europskih fondova za obnovu povijesnih jezgri gradova svakako je iskušan model koji je polučio puno uspješnih primjera na evropskoj razini, ali kod nas još uvijek predstavlja svojevrsnu novost. Projekti koji su financirani iz evropskih fondova tek daju prve rezultate, a na skupu je predstavljen jedan takav projekt iz Varaždina (**Tropp**).

Nemogućnost financiranja projekata obnove zapuštenih lokacija isključivo iz sredstava javnih proračuna, dovela je do razvoja modela javno-privatnog partnerstva, koji se temelji na iskazivanju određenog interesa javnog i privatnog partnera, pri čemu je interes javnog partnera osigurati građanima što je moguće prije javnu ili poboljšati postojeće usluge. Autorica Irena **Đokić** u svom radu obrađuje neka osnovna teorijska polazišta te analizira pojedine primjere realizirane po ovom modelu u Europi i Hrvatskoj. Dostupnost sredstava za pojedini tip projekata može postati poticaj za njihovo osmišljavanje i provedbu, kao što je slučaj s Programom poticanja obnove raseljenih i zapuštenih sela, koji se već nekoliko godina provodi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Autori **Buble i Kosty** u svom radu iznose iskustva sudjelovanja u navedenom programu na primjeru naselja Humac na Hvaru. Ovaj je projekt posebno zanimljiv zbog uključenosti lokalnih vlasnika nekretnina organiziranih u lokalnu udrugu, koja postaje inicijator i nositelj projekta obnove naselja.

Uspješni projekti počinju kvalitetnim idejama, a jedna takva razrađena je u diplomskom radu koji se bavi problemom obnove i prenamjene tvrđave na Visu (**Bilušić, Krajnik**). U prikazanom radu težište koncepta obnove nije na pojedinačnoj građevini, već na umrežavanju i povezivanju sadržaja i različitih ambijenata oko pojedinih tvrđava, recikliranjem i ponovnim korištenjem napuštene arhitekture tvrđava, ali i pripadajućeg krajolika. Budući da je povijesni razvoj Ivanić-Grada također obilježilo postojanje fortifikacijske arhitekture, prikazano istraživanje može biti poticaj razmišljanju o mogućnostima i modalitetima prezentacije nekadašnje bastionske utvrde. Temu obnove otočnih naselja obrađivale su i autorice **Suljić, Premužić i Malić Mikić**. Posebno je apostrofirani problem nerazvijene svijesti o vrijednosti povijesne baštine i graditeljskog naslijeđa među lokalnim stanovništvom, što onda dovodi do neprimjerenih graditeljskih zahvata.

Uključivanje lokalnih stanovnika u proces urbane obnove, tema je kojom se bavi i Vesna **Rebernak** na primjeru jednog američkog lokalnog akcijskog plana, dajući tako i izvanevropsku dimenziju zalaganjima za što veću uključenost lokalnog stanovništva u procesima donošenja odluka. Na istom su tragu zalaganja na području lokalne akcijske grupe „Petrova gora“ (**Kljaić Šebrek**) koja se provode na principima tzv. Leader pristupa. Jedna od osnovnih karakteristika Leadera je stavljanje naglaska na lokalno stanovništvo koje se oduvijek smatralo glavnim čimbenikom ruralnih područja te na njihove sposobnosti za otkrivanje onoga što najbolje odgovara njihovom okolišu, kulturi, radnim tradicijama i vještinama.

Razvoj turizma koji se oslanja na valorizaciju kulturne baštine aktualna je tema ne samo na otocima, već i u drugim prostornim kontekstima. Kroz razmatranje mogućnosti prilagodbe kulturne baštine Ivanić-Grada potrebama posjetitelja, odnosno turističkog tržišta, autorica **Gredičak** zaključuje kako turistička ponuda ovisi o vještinama i znanjima ključnih nositelja inicijativa kulturno-turističkog razvoja te u cilju razvoja znanja i vještina poziva na razvoj sustava obrazovanja. Turizam u gradovima često se temelji upravo na kulturnom naslijeđu. Autorice **Rudan i Peršić** naglašavaju kako veliki gradovi imaju daleko veći spektar mogućih atrakcija i elemenata za dolazak turista, dok mali povijesni gradići svoje mjesto moraju pronaći u vlastitoj autentičnosti kroz jedinstveni povijesni, ekonomski i održivi koncept. Oni svoju turističku ponudu moraju razvijati na način koji ne narušava sklad življenja i vrijednost vlastite baštine, što se ilustrira inicijativama koje su pokrenute u povijesnom gradu Mošćenice. Razvoj tzv. „kulturnog turizma“ zanimljiva je tema za većinu malih gradova koji žele svoj razvoj temeljiti na razvoju turizma. Specifičan je primjer muzeja „Staro selo“ u Kumrovcu (obrađen u radu Dunje **Šarić**) gdje je poseban vid turističke privlačnosti u jednom povijesnom razdoblju iskorišten za stvaranje muzejsko-turističke ponude koja se stalno nadograđuje u interakciji s domicilnim stanovništvom, suživotu s obiteljima nastanjenima u interpoliranim kućama, izrađivačima i ponuđačima suvenira iz Kumrovca i okolice. Drugi, bitno različit, primjer muzeja korištenih u procesima revitalizacije povijesnih gradova obrađuje Silva **Kalčić** u radu koji se bavi odnosom arhitekture muzeja, povijesnih cjelina te poticanja tzv. „arhitektonskog turizma“. Muzeji-brendovi otvaraju pitanje mogućnosti transformacije tradicionalnog muzejskog prostora u javni prostor - atraktor događanja.

Iako nisu direktno usmjereni na temu malih gradova, na konferenciji su zastupljeni i prikazi koji se bave problematikom očuvanja identiteta naselja, na primjeru podsljemenskih zagrebačkih naselja (**Šaban**). Kompleksnim odnosom kulture i formiranja lokalnih identiteta bave se i autori **Geiger Zeman i Zeman** na primjeru Ivanić-Grada i lokalnih proizvođača suvenira koji kroz vlastiti rad čuvaju lokalnu kulturnu baštinu i lokalnu memoriju. Istraživanje je pokazalo da je izrada suvenira svojevrсна identitetska praksa koja manifestira individualnu privrženost kulturnoj baštini lokaliteta, ali i želju da se kroz izradu suvenira kulturna baština i održi. Prostor se vidi i u promišljanju širenja ponude suvenira na suvremeno lice Ivanić-Grada (s industrijskom baštinom), koje danas ostaje nevidljivo.

Prepoznavanje aktera upravljačkih procesa u hrvatskim gradovima tema je rada sociologa **Miletića, Uršić i Mišetić**. Političari i domaći privatni poduzetnici prepoznati su kao najutjecajniji akteri, dok istovremeno stručnjaci u upravljačkim strukturama grada zaključuju kako bi poželjni modeli razvitka trebali u procese planiranja znatno više uključiti stručnjake, obične građane i udruge civilnog društva. Na ključno pitanje o djelatnostima koje bi gradu

trebale osigurati prosperitet, a građanima ugodan život, ispitanici su najčešće spominjali turizam te, nešto rjeđe, industriju i poljoprivredu.

Uključivanje lokalnog stanovništva u rad skupa bio je jedan od prvih ciljeva pa su u posebnom dijelu obrađene teme vezane za Ivanić-Grad. Tako su **Mavar i Tusun** u svom radu predstavile konzervatorska istraživanja provedena u prostoru Ivanić-Grada. Autorice pozivaju na potrebu prepoznavanja i poštivanja specifičnosti mjesta i zaključuju kako svrha revitalizacije nije uvijek potpuna rekonstrukcija povijesnih oblika ili elemenata, nego nalaženje rješenja za očitavanje povijesnih sadržaja, znakova i simbola u strukturi i kulturnom krajoliku naselja. Povijest mjesta, naime, uz simbolični, emocionalni naboj, nosi i potencijal koji može i treba biti inspiracija za kreiranje novih vrijednosti. U obradi teme kulturne baštine Ivanić-Grada i problema njegova identiteta, autorica **Pust Škrgulja** poziva na integralnu skrb za baštinu, čemu već dugi niz godina doprinosi udruga Prijatelji baštine. Recentnim promjenama u gospodarskoj strukturi Ivanić-Grada bave se autori **Lončar i Valozić**. Po prvi puta u zadnjih nekoliko desetljeća, industrija je u Ivanić Gradu po broju zaposlenih izgubila primat, što ukazuje da se i ovo područje počelo preusmjeravati sa sekundarnih u smjeru tercijarnih djelatnosti, gdje tek treba prepoznati prave potencijale grada i osmisliti glavne pravce razvoja. U tom smislu, važna su pitanja gradskog identiteta i njegove prostorne dimenzije, čime se u svom radu bave autori **Prelogović i Lukić**. Za potrebe istraživanja, u proljeće 2011. godine provedeno je terensko kartiranje na prostoru ivanićgradskog Podgrađa te je stvorena prostorna baza podataka o korištenju prostora u središtu Ivanić-Grada. Autori zaključuju kako Podgrađe sa svojim kulturno-povijesnim vrijednostima može činiti jedan od slojeva promišljanja identiteta Ivanića kao jednog od slojeva baštine te kao dinamičnog koncepta temeljenog na prošlosti, ali oblikovanog u suglasju s potrebama sadašnjosti i očekivanjima budućnosti.

Zaključci i preporuke skupa

Zaključci i preporuke prezentirani u deset točaka na znanstveno- stručnom skupu održanom u Mošćenicama 2009. godine, upućeni nadležnim Ministarstvima, ostaju aktualni i dugotrajni program, s glavnim ciljem obnove i revitalizacije malih povijesnih gradova u Hrvatskoj. Ovogodišnja priopćenja potvrđuju većinu strateških zaključaka, ali i detaljnije nastavljaju razrađivati pitanja vezana uz metode planiranja i provođenja obnove.

Zaključci 2. međunarodne znanstveno stručne konferencije: Revitalizacija malih povijesnih gradova i njihova okruženja u Primorsko-goranskoj županiji održane u Mošćenicama 23. i

24. listopada 2009. godine u organizaciji Hrvatske sekcije ECOVAST-a (Europskog vijeća za sela i male gradove), Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga i Društva povjesničara umjetnosti iz Zagreba:

1. *Sustav malih gradova, naglašene policentrične prostorne mreže, u kojoj svaki mali grad ima različit identitet i komplementarnu ulogu, treba afirmirati u strateškim, razvojnim i prostornim planovima Republike Hrvatske.*
2. *Pojam malog grada uključuje, osim urbanih struktura, i njegovu okolinu, s kojom je povezan fizičkim, funkcionalnim, administrativnim, vizualnim i ostalim vezama - njegov kulturni krajolik.*
3. *Svaki grad je poseban i zahtijeva specifičan pristup, ali metodski postupci revitalizacije su slični. Revitalizacija treba biti temeljena na interdisciplinarnim istraživanjima i dokumentiranju svih sastavnica grada i njegovog kulturnog krajolika, što treba biti uključeno u glavni planski dokument: plan revitalizacije s planom upravljanja. Takav integrirani pristup revitalizaciji ima za cilj očuvanje kulturnih vrijednosti, ali i ekonomsku i društvenu održivost prostora. Projekt „Mošćenice živi grad“ vrijedan je ogledni primjer provođenja revitalizacije malog povijesnog grada.*
4. *Učinkovito planiranje revitalizacije malog povijesnog grada zahtijeva posebnu vrstu prostorno-planskih dokumenata: konzervatorsko-urbanističkog plana zaštićene povijesne cjeline te plana provedbe i upravljanja. U izradu i donošenje takvog plana od najranijih faza izrade treba uključiti i stanovnike, stručnu i društvenu javnost te druge interesne skupine.*
5. *Radi provođenja plana revitalizacije i koordinacije aktivnosti, nužno je donošenje plana upravljanja zajedno s akcijskim planom koji definira ključne aktivnosti usmjerene prema razvoju i održivom upravljanju povijesnom jezgrom te ratrđivanje u okviru glavnih provedbenih aktivnosti: održivosti namjene prostora, modela financiranja, modela upravljanja te praćenja i kontrole provedbe.*
6. *Održivi kulturni, eko i drugi oblici selektivnog turizma, mogu postati ključni pokretači razvitka. Iako je turizam važan za poticanje gospodarskih aktivnosti koje će omogućiti održavanje povijesnih jezgri, može imati i negativne posljedice po vrijednost povijesnog prostora. Stoga je važno pažljivo upravljanje turističkim djelatnostima, rukovodeći se principima održivosti.*
7. *Održivi razvitak zahtijeva koordinaciju aktivnosti, kombinaciju ekonomskog natjecanja i socijalne pravednosti, vodeći pritom brigu o kulturno-povijesnim, urbanističkim i okolišnim kvalitetama. Radi planiranja i koordinacije razvitka, potrebno je umrežavanje gradova u domenama razmjene podataka, iskustava i aktivnosti.*
8. *Izvore financiranja planova i projekata revitalizacije treba tražiti na raznim razinama od državnih, predpristupnih i ostalih fondova, formiranjem zaklada, javno - privatnog partnerstva i sl. Otvorena je mogućnost ustrojavanja posebnih tijela, ustanova ili agencija za planiranje, upravljanje i koordinaciju aktivnosti revitalizacije malih povijesnih gradova.*
9. *Potrebno je stalno praćenje promjena u prostoru te usmjeravanje svih aktivnosti koje mogu dovesti do promjena u kulturno-povijesnim cjelinama i pripadajućem krajoliku.*
10. *Nedorečenosti i neusklađenosti Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobra i Zakona o prostornom uređenju i gradnji u pogledu revitalizacije malih povijesnih gradova, zahtijevaju usklađivanje i dopune.*

Polazišta za zaključke skupa (na temelju pisanih priopćenja)

1. Mali povijesni gradovi važni su zbog činjenice da u njima živi znatan dio ukupne populacije pojedine regije ili države, zbog njihove uloge u očuvanju lokalnih identiteta, kao i zbog važne uloge koju mali gradovi sa svojim funkcijama i sadržajima imaju u odnosu na ruralne prostore koji ih okružuju.
2. Razlozi sadašnjeg nezadovoljavajućeg stanja malih povijesnih gradova su mnogostruki. Velik dio odgovornosti snose i stručnjaci uključeni u procese planiranja prostora (planeri, arhitekti, konzervatori, pejzažni arhitekti, inženjeri raznih struka te stručni djelatnici lokalnih uprava) koji u dovoljnoj mjeri ne sagledavaju cjelovitost povijesnog naselja i ne prepoznaju vrijednosti i potencijale tih prostora.
3. Pokrivenost prostora prostorno-planskom i konzervatorskom dokumentacijom ne jamči i njihovu uspješnu provedbu. Postojeći sustav urbanističkih planova neprilagođen je za povijesne sredine, a postojeći sustav obaveznog uključivanja javnosti u planerske procese treba nadograditi aktivnim sudjelovanjem, uz iznalaženje modela artikulacije i zaštite javnog interesa.
4. U planiranju i provedbi prostornih/urbanističkih i ostalih razvojnih planova izostaje sustavni i integralni pristup koji bi trebao osigurati aktivno sudjelovanje svih dionika (uz aktivno uključivanje lokalne javnosti, vlasnika te stručnjaka različitih disciplina) i težiti njihovoj provodivosti, uz nužno definiranje modela financiranja, modela rješenja imovinsko-pravnih odnosa te modela trajne financijske održivosti programa obnove.
5. U vrednovanju povijesnih struktura i donošenju strateških odluka obnove povijesnog grada, potrebno je stručna istraživanja povezati sa stavovima ostalih aktera: u prvom redu građana, gospodarstvenika, udruga civilnog društva, institucija, političara, stručnih i upravnih tijela, stručnjaka u gradskoj upravi koji svakodnevno donose odluke važne za funkcioniranje i razvoj grada te aktivno sudjeluju u procesima njegove transformacije.
6. Posebnu pažnju treba posvetiti trajnoj edukaciji i podizanju svijesti o vrijednostima povijesne baštine, ali i o potencijalima koje takva baština u svom širem prostornom kontekstu predstavlja za razvoj grada. Takva vrsta osviještenosti, uz aktivno uključivanje javnosti u sve procese, može postati učinkovit mehanizam zaštite postojećih kvaliteta lokalne sredine. Pritom je važna uloga lokalnih kulturnih institucija, kao i lokalnih udruga građana.

7. Ulaganja u obnovu zaštićenih naselja i građevina treba pospješiti poreznim pogodnostima i drugim instrumentima financiranja, kao i potporama (stručnim i financijskim) prilikom prijava na dostupne programe financiranja.
8. Prihvatljivi su kvalitetni modeli obnove kulturnih dobara kao pokretača i okosnice razvoja turizma, pri čemu je važno da razvoj turizma ne naruši sklad socioekonomskih uvjeta života i identitet grada. Kompleksni odnos kulture i formiranja lokalnih identiteta uključuje stvaranje novih „atraktora događaja“ u novim ili prenamijenjenim građevinama, materijalne kulturne objekte koji prenose „lokalne poruke“ i značenja te nematerijalne izraze lokalne kulture koji su neizbježno isprepleteni i s turizmom. Mali povijesni gradići moraju svoje mjesto na turističkom tržištu pronaći u vlastitoj autentičnosti.
9. Razvoj temeljen na razvoju turizma nije jedini model kojega treba razvijati u postindustrijskom razdoblju u kojem se nalaze naši gradovi, a turizam kao monokultura nosi i određene opasnosti. U promišljanje budućeg razvoja malih povijesnih gradova treba uključiti projekte koji će biti usmjereni na obnovu ekonomske osnove grada i koji onda mogu funkcionirati kao razvojni katalizatori lokalnih sredina.
10. Osnovni strateški ciljevi razvoja trebaju poštovati specifičnosti mjesta. Svrha revitalizacije nije uvijek potpuna rekonstrukcija povijesnih oblika ili elemenata, nego nalaženje rješenja za očitavanje povijesnih sadržaja, znakova i simbola u strukturi i kulturnom krajoliku naselja. Povijest mjesta, uz simbolični, emocionalni naboj, nosi i potencijal koji može i treba biti inspiracija za kreiranje novih vrijednosti.